ఒకే కాడ రెండు పువ్వులు

ఉన్నట్టుండి సుబ్బరామయ్యకు తాసిల్దారుగారితో పనిబడింది. మరొకరూ మరొకరూ అయితే చిటికెలో సాధించుక రాగలిగిన పని. కానీ సుబ్బరామయ్యా పాలిటి కది కొండల్ని త్రవ్వడమంత కష్టసాధ్యంగా కనిపించింది.

ఉద్యోగుల ముఖం చూడరాదన్నది; కాకపోతే వాళ్ళ ముఖాన పడరాదన్నది సుబ్బరామయ్యా ఆదర్శం. వార్తా పత్రిక చూడకుండా వుండడం సాధ్యంగావచ్చు, సినిమాకు వెళ్ళకుండా వుండడం సాధ్యం గావచ్చు, వానలో తడవకుండా సాధ్యంగావచ్చు. కానీ, ఈనాటి మానవుడు ఏ రంగంలో జీవిస్తున్నా, ఉద్యోగులతో జోక్యం పెట్టుకోకుండా జీవించడం దుస్తరం! కానీ, సుబ్బరామయ్యా విషయం వేరు. ఆరు నూరైనా, నూరు ఆరైనా అతడు తన ఆదర్శంనుంచి ఏనాడూ తప్పటడుగు వేయలేదు.

ఇక్కడెవరికైనా ఉద్యోగుల పట్ల సుబ్బరామయ్యా కలాంటి అభిప్రాయం కలగడానికి కారణ మేమైవుంటుందన్న జిజ్ఞాస కలగడం సహజమే; పూర్వగాధ లేకపోలేదు. సుబ్బరామయ్యా ఉద్యోగులని గొప్పగా చెప్పుకోదగినవారెవరూ లేని పల్లెలో పుట్టి పెరిగాడు. గ్రామంలోవున్న మునసబు, కరణము గ్రామ పౌరులుగానే తప్పా, ఉద్యోగులుగా పరిగణింపబడేవారు కారు. ఆ ఊరి పేరు కంకి మిట్ట. గ్రామ కరణం పేరు శరభయ్యా. అతడు సుబ్బరామయ్యా తండ్రికి వేలువిడిచిన పెదతండ్రి కొడుకు. అందువల్ల సుబ్బరామయ్యకు పెద తండ్రి వరుస. పాపం, అతగాడికి పిల్లలు లేరు. తనకు పిల్లలు లేకపోతే గానీ, ఎదుటివారి బిడ్డలను ప్రేమతో దగ్గరికి చేరనీయరాదన్న సిద్ధాంతం మనుస్మృతిలో వుందో, లేదో తెలియదు. ఆ సిద్ధాంతానికి అనుగుణ్యంగా శరభయ్యా సుబ్బరామయ్యాను దగ్గరకు చేరదీసి ముద్దుకు చూచుకుంటూ మురిపాలు ఒలకబోసేవాడు. ముద్దు మురిపాలతో

బాటుగా అతడు తన సుగుణ సంపత్తినిగూడా కొంతలో కొంత సుబ్బ రామయ్యకు సంక్రమింప జేశాడు.

పేరుకు శరభయ్యేగానీ కంకిమిట్ట కరణం ధాటీగా నీళ్ళయినా మ్రింగడం చేతకాని సాధువు. రివిన్యూ యిన్స్పెక్టరు గ్రామంలోకి రాబో తున్నాడంటే, ఆ ప్రాంతంలో రాజాధి రాజొకడు మజిలీ వేయబోతున్నా డన్నంతగా అతడు బెంబేలు పడిపోయేవాడు. కూర్చున్నచోట కూర్చునేవాడు గాడు. నిల్చున్నచోట నిల్చునేవాడు కాడు. రివిన్యూ యిన్స్పెక్టరుగారు రాబో తున్నాడని చెప్పుకుంటూ గ్రామమంతా చెడదిరిగేసేవాడు. రాబోతున్న ఉద్యోగి శాకాహారి అయితే అందుకొక రకమైన ఏర్పాటు. సర్వభక్షకుడైతే అందు కొక విధమైన సన్నాహం. రోడ్డులో బస్సు దిగితే, అక్కడినుంచి పట్టువని నాలుగు ఫర్లాంగులు లేకపోయినా, ఆ మాత్రం నడచి రావటానికైనా ఉద్యోగి గారి సుతిమెత్తని ప్రాణం ఒప్పుకోక పోవచ్చునని అందుకోసం ఒక ఒంటెద్దు బండి తయారింపు. అతడువచ్చి బండిదిగేసరికి, లోపలికి వెళ్ళి పాత కోటు తగిలించుకుని, తలపాగా సర్దుకుంటూ బయటికి పరతెంచి వచ్చే తీరు. ఆపాటికే చంకల్లో పొన్నుకర్ర అమరగా, నడుములదాకా వంగబెట్టి, ముకుళిత హస్తుల్నిగా చేసి తోటి, తలారి వారిని ముందు వెనుకలుగా నిల్చో బెట్టిన పద్ధతి - చిన్ననాడు యిలాంటి దృశ్యాలను తరచుగా చూడడానికి అలవాటు పడ్డాడు సుబ్బరామయ్య.

రివిన్యూ యిన్స్పెక్టరుగారు వెళ్ళిపోయిన తర్వాత, నిండుగా వూపిరి వదిలి అరుగుపైన చతికిలపడిపోయేవాడు శరభయ్య. సుబ్బరామయ్య మెల్లగా అతడి సరసకు చేరేవాడు. సదుపదేశాలప్పుడే ప్రారంభ మయ్యేవి.

భయం;"అదికాదు పెదనాన్నా! రివిన్యూ యిన్స్పెక్టరంటే ఎందుకంత అతడిచేత తుపాకీ అయినా లేదే; అతడు కనీసం ఎర్రటోపీ అయినా వేసుకోలేదే."

బుల్లివాడి అమాయకత్వానికి శరభయ్య పకాలున నవ్వేసేవాడు "ఒరేయ్ కుర్రకుంకా! నాకు తెలుసు. నువ్వు చెపుతున్నది పోలీసును గురించి. రివెన్యూ యిన్స్పెక్టరు పోలీసెందుకౌతాడు. ఆయన మరికొంత కాలానికి

తాశీల్దారవుతాడు. తాశీల్దారంటే ఏమిటో తెలుసా; తాలూకా కంతా పెద్ద. నువ్వెక్కడ చూశావుగానీ కోటకొమ్మల (తాలూకా కేంద్రం)లో తాలూకాఫీసుంది. ఎర్రటి ఇటుకరాళ్ళతో కోటలాంటి కట్టడం. ఇనుప కమ్ముల దర్వాజా లుంటాయి దానికి; నువ్వెందాకా చెప్పావే. ఆ పోలీసువాళ్ళు ఆ తలుపుల దగ్గర కాపలా వుంటారు...."

"పోలీసులు కాపలా కాయడమెందుకు నాన్నా?"

"అది తాశీల్దారుగా రుండే చోటు గదూ! అందుకని...."

"పోలీసులు లేకపోతే, తాశీల్దారుగారు ఒంటరిగా వుండలేడా పెదనాన్నా!"

"ఛా? ఆయన కేం భయంరా సుబ్బులూ: తాలూకా అంతటా వసూలైన కిస్తీ డబ్బులు అక్కడే వుంటాయి గదూ! ఆ ఖజానాకు పోలీసులు కాపలా కాస్తారన్నమాట!"

"ఓయబ్బో! అలాగైతే తాశీల్దారుగారి దగ్గర లెక్కలేనంత డబ్బుంటుందన్నమాట?"

"ఉంటుంది గానీ. ఆ డబ్బు ఆయనది గాదురా సుబ్బులూ; గవర్మెంటుది ..."

"గవర్మెంటా? వాడెవడు పెదనాన్నా? తాశీల్దారుకంటే గొప్పవాడా ఏమిటి?"

ఇలాంటి చొప్పదంటు సందేహాలవల్ల గవర్మెంటుయొక్క ఘనతకేదో అపచారం జరిగిపోయినట్టుగా నొచ్చుకునేవాడు శరభయ్య - "గవర్మెంటంటే మనిషి కాదురా సుబ్బులూ! అదొక సంస్థ. తెలుగులో ప్రభుత్వం అనతం దాన్నే! తాలూకా కొక తాశీల్దారుంటాడా? అలాంటి తాశీల్దారులు పది, పన్నెండుగురికి పైన కలెక్టరుంటాడు. జిల్లాలో అతడి అధికారానికి తిరుగుండదు. ఎంత కొమ్ములు తిరిగిన తాశీల్దారయినా సరే. కలెక్టరుగారి ఎదుట గడగడలాడి పోవలసిందే? అంతెందుకు? గవర్మెంటొక కొండలాంటిదనుకో!

అందులో నేను-అంటే గ్రామ కరణాన్ని — ఒక చిన్న గులకరాయిలాంటి వాణ్ణి. రివిన్యూ యిన్స్పెక్టరొక గుండ్రాయిలాంటి వాడనుకో. అప్పుడు తాశీల్దారు ఒక రుబ్బురాయంతటి వాడు. రెండు చేతులతోనూ అప్పళించుకో డానికి వీల్లేని పెద్ద గుండుంది చూచావూ, కలెక్టరు నంతటి వాడను కోవచ్చు...."

"మరైతే కొండల్లో అంతకంటే పెద్ద గుండ్లుండవా పెదనాన్నా?"

"ఎందుకుండవు. వాళ్ళే గవర్నర్లు. మనం దేవుళ్ళనేనాడైనా చూచా మట్రా సుబ్బులూ? నే నొకసారి గవర్నరు దొరగారిని చూచాను. రాజ్యమేల డానికి పుట్టినవాళ్ళు అలా వుంటారేమో? అబ్బ, ఏం మీసాలు! ఏం ఠీవి! కారులోనుంచి దిగి హుందాగా చేతులూపుకుంటూ, అలా అలా మందగమ నంతో వచ్చి బంగళాముందు నిల్చున్నాడు. నిలువెత్తు భారీ మనిషి, ఆయనొక వూడల మర్రిలా వున్నాడనుకో! ఆయన ఎదుట కలెక్టర్లు కానుగ చెట్లు. తాశీల్దారులు తుమ్మచెట్లు, రివిన్యూ యిన్స్పెక్టరులు గరికపోచలు, మరి మాలాంటివాళ్ళ దేముందీ? మేము లెక్కలోనివాళ్ళం కాము...."

"అలాగైతే ఈ రాజ్యమంతా గవర్నరుదేనా పెదనాన్నా?"

"అబ్బే, అతడుగూడా ఉద్యోగస్తుడే! అలాంటి గవర్నరులందరూ వైస్రాయికి సలాములు చేయాలి మరి! చెప్పుకోవడమేగానీ వైస్రాయిని ఎవరు చూచారురా సుబ్బులూ! ఎక్కడో ఢిల్లీలో వుంటాడుట! ఢిల్లీ, ఢిల్లీ అనడమేగానీ అదెల్లావుందో ఏమిటో! రైల్లో వెళ్ళి రావాలంటే టిక్కెట్లుకే వంద రూపాయలు కావాలిట!"

"ఆ వైస్రాయి ఇంకొకరికి భయపడాల్సిన అవసరం వుండదా పెదనాన్నా?"

"ఎందుకుండదు! వైస్రాయి రాజుగారికి జవాబు చెప్పుకోవాలిగదా? తెలియదట్రా సుబ్బులూ! మనదేశానికి రాజు ఇంగ్లాండులో వుంటారు. మృగాల్లో సింహం రాజుగదూ! చుక్కల్లో చంద్రుడు రాజుగదూ! నరమాన వులకు ఆయన అలాంటి రాజన్నమాట? అందరూ ఆయనకే భయపడాలి.

ఆయన ఒకరికీ భయపడరు. అందరూ ఆయనకి జవాబు చెప్పుకోవాలి. ఆయన ఒకరికి జవాబు చెప్పరు—.''

ఈ అధికారోపనిషత్తును శ్రద్ధగా విన్నందుకు ఫలితంగా సుబ్బ రామయ్య లేత బుర్రలో ఒక తిరుగులేని అభిప్రాయం నెలనాటుక పోయింది.

తాను బ్రతికితే ఆ మహారాజులాగైనా బ్రతకాలి. (ఆయన ఒకరికి భయపడడు గనుక!) లేదా అసలు పిసలు సుబ్బరామయ్య లాగైనా బ్రతకాలి. (తానొకరికి భయపడవలసిన అవసరం లేదు గనుక!) అంతేగానీ వెళ్ళి వెళ్ళి సాలీడు గూటిలో తగులుకున్న ఈగలా ఉద్యోగుల చక్రంలో యిరుక్కో కూడదు!

కానీ సుబ్బరామయ్య తండ్రికి మాత్రం తన కుమారుడు ఉద్యోగాలు చేసి, ఊళ్ళేలాలన్న కోరిక మిక్కుటంగా వుండేది. మెట్రిక్కుదాకా చదువు కుంటే సబ్ యిన్స్పెక్టరు గావచ్చు. శిరస్తాదారు గావచ్చు. కలెక్టరాఫీసులో హెడ్డు గుమాస్తా గావచ్చు- దేవుడు దయదలిస్తే యింకా ఏమైనా కావచ్చు. ఈ ఆశతోనే అతడు సుబ్బరామయ్యను హైస్కూల్లో చేర్పించాడు. ఆనాటి కింకా హైస్కూళ్ళు తామరతంపరగా పల్లెలకు, పేటలకు దిగుమతి కాలేదు. దగ్గరలోవున్న హైస్కూలు జిల్లా ముఖ్య పట్టణంలో వుండేది. సుబ్బరా మయ్య ఆ హైస్కూల్లోనే చేరాడు. చేరాడేగానీ అతడు హైస్కూలు చదు వును తీరామారా తుదముట్టించలేదు. మధ్యంతరంగా చదువుకు స్వస్తిచెప్పి, యింటికి తిరుగు ముఖం పట్టాడు.

పట్టణంలో గడపిన ఆ అయిదారేళ్ళలోనూ, సుబ్బరామయ్యకు ఉద్యో గుల ప్రపంచాన్ని గురించి మరికొన్ని విషయాలు తెలిసొచ్చాయి.

బడి మామూలుగానే జరిగిపోయింది. అంటే చెప్పటానికి అలవాటు పడిన అయ్యవారు పాఠాలు చెబుతూనే వుంటారు. చెప్పనివాళ్ళు చెప్పనే చెప్పరు. ఉన్న మంచి చెడ్డలన్నిటిలోనూ, నిమ్మళంగా సాగిపోతున్న పాఠశాలలో సంవత్సరానికి కొకసారి ఎక్కడలేని సంచ

లసం బయలుదేరుతుంది. బూజు దులపడం, గోడలకు వెల్ల వేయడం, తాతల కాలంనాటి పాత పటాలను వెలుపలికి తీయడం, రంగు కాగితాలతో తోరణాలు కట్టడం, వారం రోజులపాటు ఒకటే సందడి! పెళ్ళి పడిన పాటు, కుర్చీలో కునికి పాట్లు పడడం అదొక విధాయక కృత్యంగా అలవరచుకున్న మేష్టారు సైతం ఆ వారం రోజులపాటు నిఱుచునే పాఠం చెబుతారు. ఆలస్యంగా తప్పితే బడికిరాని మేష్టారు అరగంటకు మునుపే కాంపౌండులో కాలుపెడతాడు! ఏమిటో మార్పు? బడి ఎల్లప్పుడూ ఇలాగే జరిగితే ఎంత బాగుండేది.

బడి ఎప్పుడూ ఇలా జరగాలనుకోడమే తప్పు! సంవత్సరాని కొకసారి యిలాంటి చైతన్యం నీటిబుడగలా అంతలో పుట్టి, ఇంతలో చిట్లి పోవడమే ఒప్పు అంటూ తేల్చి చెప్పేవారు అనుభవజ్ఞులు.

ఎందుకంటే—

పై అధికారి ఏడాది పొడుగునా బడిని తనిఖీ చేయడం లేదు!

కానీ బడి సక్రమంగా జరగడం పై అధికారి సంతృప్తి కోసమా? విద్యార్థుల అభివృద్ధి కోసమా?

విద్యార్థుల అభివృద్ధి! అబ్బో, ఉద్ధారకుడు బయల్దేరాడు. బడి క్రమంగా జరిగితే మాత్రం విద్యార్థులందరూ అభివృద్ధిచెంది పోతారన్న నమ్మకమేముంది?

ఏడాదికొకసారి యిలాంటి హంగామా జరిగితే పై అధికారికి సంతృప్తి కలుగుతుంది. సంస్థ బ్రహ్మాండంగా నిర్వహింపబడుతోందన్న కితాబు లభిస్తుంది. ఆ కితాబునొక తక్కెడలోనూ, వెయ్యిమంది విద్యార్థుల అభివృద్ధి నొక తక్కెడలోనూ వుంచి తూచుకుంటే, త్రాసు నిస్సందేహంగా మొదటివైపుకే మొగ్గుతుంది!

తన అంతరంగంలో పై అధికారికి వందన సహస్రాలు సమర్పించు కునేవాడు సుబ్బరామయ్య.

"ఓయీ పై ఉద్యోగీ! భూగోళం ధర్మమన్న యిరుసు చుట్టూ తిరుగుతోందని చెబుతుండే వాళ్ళు పూర్వులు. ఇప్పుడా ధర్మం ఏమైందో తెలియదు. ఇప్పు డీ భూ వలయానికి యిరుసువి నువ్వు. నువ్వు చండశాసనుడివి. నువ్వొకడివి వున్నావు గనుకనే, ఈ పాఠశాలలు, ఈ ఆఫీసులు మొదలైనవి ఈ మాత్రంగానైనా పనిచేస్తున్నాయి? నువ్వు నీ పై ఉద్యోగికి భయపడబట్టేగదా?"—అనుకునేవాడు సుబ్బరామయ్య.

కొందరు క్రింది ఉద్యోగులు పై ఉద్యోగికి అంతగా భయపడరు. కేవలం కర్తవ్య నిష్ఠవల్లనే గట్టెక్కవచ్చు. ననుకుంటారు. అలాంటి వాళ్ళను పై ఉద్యోగి నిర్దాక్షిణ్యంగా అట్టడుగుకు ముంచివేయ జూస్తాడు. మరికొందరు క్రింది ఉద్యోగస్తులు కర్తవ్యాన్ని నట్టేట ముంచి, కేవలం ధూపదీప నైవేద్యాల వల్లనే పై ఉద్యోగిని ప్రసన్నుణ్ణి చేసుకోజూస్తారు. జగన్నాటకంలో వీళ్ళ పాచిక పారకపోలేదు. మానవులందరూ సమాను లనుకోడం కద్దు! ఈ సమానత్వం భగవంతుడు పుష్కలంగా ప్రసాదించిన గాలిని పీల్చుకోడం ఒకదానిలో తప్పా మరెందులోనూ కనిపించదు. పై వారికీ, క్రిందివాడికీ వున్నతేడా పై వాడినెంత కర్కశుణ్నిగానైనా చేస్తుంది. క్రింది వాడిని ఎంత పనికిమాలిన వాణ్ణిగానైనా చేయగలుగుతుంది.

కానీ, ఈ తేడా ఒకచే కాడలోనుంచి రెండురకాల పువ్వుల్ని పుట్టించగలదని మాత్రం సుబ్బరామయ్య ఆ నా డూహించనైనా లేదు!

* * *

పులి కడుపున పులిపిల్లే పుట్టినట్టుగా, మేక కడుపున మేకపిల్లే పుట్టినట్టుగా సుబ్బరామయ్య కడుపున ముమ్మూర్తులా సుబ్బరామయ్య లాంటి కుమారుడే పుట్టాడు. ఆ అబ్బాయి బట్టకట్టి బడికి వెళ్ళనేర్చిన కాలానికి కంకిమిట్ట కొకక్రోసెడు దూరంలోనే హైస్కూలు వెలసింది. అందువల్ల చదువులకోసం యింటికి దూరం కావలసిన అవసరం లేకపోయింది. కుర్రవాడు గూడా బుద్ధిగా చదువుకున్నాడేమో, స్కూల్ ఫైనల్‌దాకా రథాన్ని సాఫీగా లాక్కొచ్చేశాడు. అంతవరకు అక్షరాలా ఆ తండ్రికి తగ్గ కొడుకేననిపించుకుంటూ, తండ్రి గీచిన గీటుపైనే సాగిపోతున్న ఆ కుర్రవాడి బుద్ధి

స్కూలు ఫైనల్ ప్యాసై, సర్టిఫికెట్టు చేతికి రాగానే తటాలున 90 డిగ్రీల కోణంతో వక్రించింది. అతగాడు తాను ఉద్యోగం చేయవలసిందే. చేసి తీర వలసిందే నన్నాడు. రైతు కొడుకు రైతే కానవసరం లేదు. అతడు ఉద్యోగం చేయదలచుకుంటే ఈ సర్వ స్వతంత్ర ప్రజారాజ్యంలో అడ్డ గలిగిన దేదీ లేనేలేదన్నాడు. అనడంతో ఎక్కడూరుకున్నాడు? తనకు తానై స్వప్రయోజకత్వం వెలిగించి ఏవేవో ఉద్యోగాలకు దరఖాస్తులు పెట్టుకున్నాడు. అందులో ఒక చోటనుంచీ ప్రత్యుత్తరం గూడా రానేవచ్చింది. ఉన్న సర్టిఫికెట్ల కన్నింటికీ నకళ్ళు తీయించి, స్థాయిలో తాశీల్దారుకు తగ్గని గెజిటడ్ ఆఫీసరు దగ్గర సంతకం చేయించి వారంరోజుల్లో చేరేటట్టుగా అప్లికేషను పంపుకుంటే దరఖాస్తుదారుడికి ఇంటర్వ్యూ తేదీ తెలుపబడుతుందని ఆ ప్రత్యుత్తరం నివేదించింది. లక్ష్మణుడు మూర్ఛ మునిగిన సమయంలో రావలసివచ్చిన సంజీవనిలా, ఇప్పుడు గెజిటడ్ ఆఫీసరుగారి సంతకం కావాలి! ఎక్కడ దొరుకుతుందది? ఎలా దొరుకుతుందది?

కోట కొమ్మలలో తాశీల్దారుగారి ఆచూకీని గురించి తెలియచెప్పడాని కిప్పుడు శరభయ్యగారు సజీవులై లేరు.

"ఒరే సుబ్బీ! నేనెన్నడూ ఆఫీసుల వెంట తిరగలేదు. నీ పాట్లేవో నువ్వేపడు. కావలిస్తే అయిదో, పదో యిస్తాను. తీసుకెళ్ళు...." అన్నాడు సుబ్బరామయ్య.

అబ్బాయికి ఉద్యోగమంటే యిష్టమేగానీ, ఉద్యోగులంటే బెదురులేక పోలేదు. ఆ పని ససేమిరా తనవల్లకాదు పొమ్మన్నాడు. కుమారులకు ఉద్యోగాలు సంపాదించి పెట్టే ప్రయత్నంలో అక్కడక్కడా కొందరు తల్లి దండ్రులు, మునుపటికి రావణాసురుడు కైలాసాన్ని పెల్లగించినట్టుగా, ప్రభుత్వాన్నే కదిలించి వేస్తున్న ఉదంతాలను సోదాహరణంగా వివరించాడు.

సుబ్బరామయ్యకు గత్యంతరం లేకపోయింది. అతడు తాశీల్దారుగారి కోసం బయలుదేరక తప్పలేదు.

సుబ్బరామయ్య తన జీవితం పొడుగునా మహదాశ్చర్యకరమైన సంఘటనల నెన్నింటినో చూశాడు. మూతలేని పెట్టె ఒకటి మాటల మూటగా, పాటల పేటికగా పనిచేయడం అతని కెనలేని విస్మయాన్ని కలిగించింది. తెరగుడ్డపైన బొమ్మలాడడం మాత్రమేగాదు. మాటాడడంగూడా అతడు విన్నాడు. కూతవేటు దూరమన్నది ఒక ఫర్లాంగు దూరంనుంచి, యోజనాలకు యోజనాలే అధిగమించడం అతడి జీవితకాలంలోనే జరిగింది. సుబ్బరామయ్య కంతగా ఆశ్చర్యం కలిగించినవాటిలో, కోట కొమ్మల యొక్క పెంపుదలతో కానవచ్చిన పరిణామ క్రమంగూడా ఒకటి. పాతికేళ్ళకు మునుపు ఒక పెద్ద పాళెగాడు వేటకోసం వచ్చి అడవిలో వేసుకున్న నాలుగైదు గుడారాలకు మల్లే ఆ గ్రామంలో చెదరు చెదరుగా కొన్ని యిళ్లు కనిపించేవి. ఒళ్ళు వంచి పని చేయడంవల్లనైతేనేమి, పైవారి కృపాకటాక్షం అవ్వారిగా లభించడంవల్లనైతే నేమి తొందర తొందరగా ప్రమోషన్లు అందుకుని పైమెట్టుకు చేరుకోగలిగిన ఉన్నతోద్యోగిలా కోటకొమ్మల గ్రామం కాలంతో పందెం వేసుకుని పట్టణంగా పరిణమించింది. పంచల స్థానాన్ని ఫ్యాంటు లాక్రమించు కున్నట్టుగా పాతయిండ్ల శిధిలాలపైన అందమైన పిమెంటు మేడలు వెలశాయి. నిగనిగలాడే నున్నటి క్రాపింగులా తారు రోడ్లు ఏర్పడ్డాయి. పెటెలు, పట్టె మంచాలు, గవాక్షాలకు గుడ్డలు, గడప దగ్గర గుట్టలాంటి పాదరక్షలు; చలువరాతి బొమ్మలు, చదువబడిన పుస్తకాలు, సుఖాసనాలు, స్థూలకాయాలు మొదలైనవి ఉన్నతోద్యోగి యింటికి హంగులు, పట్టణానికి గూడా దానికి కావలసిన హంగులు దానికి లేకపోలేదు. బంకులు, షాపులు, సినిమాలు, హోటళ్ళు, ఆటమైదానాలు, ఉద్యానవనాలు మొదలైనవన్నీ కోటకొమ్మలలో చోటుచేసుకున్నాయి.

పదిమందిని వాకబుచేసి, పదివీధులు తిరిగిన తర్వాత గానీ సుబ్బరామయ్య తాశీల్దారుగారి యింటిని కనిపెట్టలేక పోయాడు. దొంగలు అలీబాబా యింటిని గుర్తుపట్టలేక పోవడానికి కారణమేమిటో పాఠకులకు తెలుసు. అప్పులకని, ఆహారానికని యింకా మరి కొన్నింటికని అద

వంగా కొందరు తాశీల్దారులు ఏర్పడి వుండడంవల్ల అసలు తాశీల్దారుగారి యింటిని వెదకి పట్టుకోడంలో కొంత ఆలస్యమే వాటిల్లింది.

పట్టణంలోని యిండ్లకు వాస్తు శాస్త్రానికి బొత్తిగా సంబంధం వున్నట్టు తోచదు. సంగీతం రానివాళ్ళ పాడడంవల్ల అది దేవతలకు వికృతరూపం వాటిల్లిందని చెప్పనేర్చిన మన పెద్దలు, నగరాలలోని గృహ నిర్మాణంవల్ల వాస్తు పురుషుడు చిత్రహింసలకు గురౌతున్నాడని ఎందుకు చెప్పలేదో మనకు తెలియదు! ముక్కోణాకారంగా ఒక జాగా కనిపించినా సరే, అక్కడొక కట్టడాన్ని లేవదీసే కక్కుర్తి పట్టణాలలోనే కనిపిస్తుంది. సూదిగొంతు, బానకడుపు అన్న సామెతకు రూపకల్పనలాగా తాసిల్దారుగారి యిల్లు వెడల్పు తక్కువ, పొడవెక్కువ. వీధిలో నిల్చున్నవారికి ఆ యింటి తాలూకు వరండా కనిపిస్తుంది. నాలుగడుగుల మేరకు గోడ, దానిపైన యినుప కమ్మల అల్లిక, మూయబడివున్న రెక్క తలుపులు. ఈ యింటిలో మనుషులనేవాళ్లున్నారా? ఉంటే ఎక్కడున్నారు? ఇంతకూ తాసిల్దారుగారు న్నట్టా, లేనట్టా? ఎవరు చెబుతారు?

పది పదిహేను నిమిషాలు వేచిచూచిన తర్వాత సుబ్బరామయ్య ఒక్కింత సాహసానికి పూనుకుని రెక్కతలుపుమీద చెయివేసి చూచాడు. లోపల గడియ పెట్టలేదేమో, తలుపు మెల్లగా తెరచుకుంది. అనుమతి పత్రం లేకుండా విదేశంలో అడుగు పెడుతున్న పరదేశీయుడిలా సుబ్బ రామయ్య మెల్లగా లోపల కాలుమోపాడు.

నిశ్చల కాసారంలో సంచలనం చెలరేగడానికి ఒక చిన్న గులక రాయి పడినా చాలు. సుబ్బరామయ్య వరండాలో అడుగుపెట్టిన మరుక్షణంలో గ్రామసింహ గర్జన ఒకటి ఉన్నట్టుండి ఉద్వేగంగా చెలరేగింది. సుబ్బ రామయ్య ఒక్క ఉదుటున బయటికి లంఘించేవాడే! కానీ ఆ కుక్క ఓ గొలుసుకు గట్టిగా బంధింపబడి వుండడం అతడి కొక్కింత ధైర్యాన్ని చేకూర్చింది. ఇజ్జూ....జూ....అంటూ అతడొక రకంగా కుక్కను సముదా యించడానికి కూడా ప్రయత్నించాడు. పరాయి వ్యక్తి తన ఎదుటినుండి

విశ్రమించేదాకా ఆ కుక్కనోరు మూసే ధోరణిలోలేదు. ఒరులసాయం లేకుండా కుక్కలను వూరుకోబెట్టడ మెలాగో సుబ్బరామయ్యకు తెలియదు.

ఆ ఆపత్సమయంలో, టైగర్, అంటూ ఓ అదలింపు వినిపించడ మేమిటి, టైగర్ నోటికి తాళం పడట మేమిటి రెండూ ఒక్కసారే జరిగాయి. వరండాలో ఓ మూలగా వేయబడివున్న వాలు కుర్చీపైన పది పన్నెండేళ్ళ కుర్రవాడొకడు పవ్వళించి వున్నా డన్న విషయంగూడా సుబ్బరామయ్య కప్పుడే తెలిసింది....

"తాసిల్దారుగా రున్నారా బాబూ?" సుబ్బరామయ్య వీలైనంత వినయంగానే ప్రశ్నించాడు.

"అప్పుడే తెల్లవారిందా?" అంటూ ఆ ప్రశ్నకు ప్రత్యుత్తరంగా యింకొక ప్రశ్న వెలువడింది.

సుబ్బరామయ్య విస్తుపోయాడు. గంట ఎనిమిది కావస్తున్నది. ఇంకా తెల్లవారక పోవడ మేమిటి? తొలి కోడి కూయగానే తెల్లవారిం దనుకోడం పల్లెల్లో సాంప్రదాయం. ఇక్కడెన్ని గంటలకు తెల్లవారుతుందో తనకు తెలియదు.

ఐనా ఆ అనవసరమైన గొడవ తనకెందు కన్నట్టుగా సుబ్బరామయ్య మళ్ళీ అసలు విషయంలోకే వచ్చాడు. "తాసిల్దారుగారితో కాస్త పనుండి వచ్చాను. ఆయన్నొకసారి కలుసుకోవాలి...."

"అందుకు నా పర్మిషన్ దేనికి?"

"పర్మిషన్ కాదు. తాసిల్దారుగారు యింట్లో వుంటే కలుసుకోవచ్చు ననీ...."

"అవును మరి. ఇంట్లోవుంటే కలుసుకోవచ్చు. లేకుంటే కలుసుకోవడం సాధ్యంకాదు. అన్ని విషయాలూ నీకు తెలిసేవున్నాయి, మరైతే నన్నడగడ మెందుకూ?"

"అదికాదు బాబూ!"

"ఏది కాదు?"

సుబ్బరామయ్య నిరుత్తరుడై పోయాడు. వివాదపరిష్కారం కోసం ప్రపంచ రాజ్యాలు కొన్ని చర్చలు జరుపుకోవడం కద్దు. ఏ ప్రాతిపదికపైన ఆ చర్చలు జరగాలన్నది మొట్టమొదటి సమస్య. ప్రాతిపదిక మాట దేవుడెరుగు. వివాదం పరిష్కారం కావాలన్న సదుద్దేశం ఉభయ వర్గాలలో ఏ ఒక్కదానికి లేకపోయినా చర్చలొక ప్రహసనంగా పరిణమించడం సంభవమే। కుర్రవాడితో సుబ్బరామయ్య సంభాషణ అంతకంటే మెరుగ్గా లేదు.

పది నిమిషాలవరకూ సుబ్బరామయ్య మౌనంగా వుండిపోయాడు. తాసిల్దారుగారు లోపలవున్న పొలకువలేవీ కానరావడంలేదు. మౌనవ్రతాన్ని పాటిస్తూ నిలువుకాళ్ళశిక్ష అనుభవిస్తూ తా నెంతకాలం యిలా తాసిల్దారుగారింటి వసారాలో గడపవలసి వున్నదో అతనికి బోధపడలేదు. 'ధైర్యే సాహసే లక్ష్మి' అన్నారు పెద్దలు. మళ్ళీ ఒకసారి ఆ కుర్రవాణ్ని కదిపి చూడదలచు కున్నాడు సుబ్బరామయ్య.

"చూడు బాబూ! ఒక విషయం తెలిస్తే చాలు నాకు. అయ్యగారు యింట్లోవున్నట్టులేరు. ఆయన ఎప్పుడు వస్తాడో తెలిస్తే వెళ్ళిపోతాను...."

చదువుతున్న పుస్తకాన్ని టేబిలుపైకి విసరి ఆ కుర్రవాడు సుబ్బరామయ్య వైపొకసారి తీక్ష్ణంగా చూచాడు—"ఆయ నెప్పుడొస్తారో నాకేం తెలుసు? గంటల్ని తెలిపే గడియారంలా నేను తాసిల్దారుగారి రాకపోకల్ని తెలిపే యంత్రాన్ని గాను...."

సుబ్బరామయ్య ముఖాన ప్రత్యేకంగా చింతనీళ్ళు చల్లవలసిన అవసరం లేకపోయింది। అచట పుట్టిన చిగురు కొమ్మయిన చేవ, అంటూ ఒక పద్యాన్ని ఎక్కడో చదినట్టు జ్ఞాపకం। బహుశా ఆ మాటను యిలాంటి వాళ్ళను గురించే అన్నారేమో। ఇంతకూ ఒకరినని ఏం లాభం? పల్లెలో తానాకుర్రకుంకను చదివించకుండా పొలందారి పట్టించి వుంటే యిలా నామర్దాపాలు కావలసివచ్చేదిగాదు.

కత్తివేటుకు నెత్తురుచుక్క లేని ముఖంతో సుబ్బరామయ్య వెలుపలికి వచ్చాడు. మతిచెడిన వాడిలా బజార్లవెంట తిరిగాడు. ఎండకు మగటిమి హెచ్చి, గంట పదిన్నర కావస్తుండగా సుబ్బరామయ్యకొక విషయం జ్ఞప్తికి వచ్చింది. ఉదయం ఆరింటికల్లా సూర్యుడు పూర్వాద్రి శిఖరాల వొడసూపినట్లుగా పది గంట లయ్యేసరికి ఉద్యోగు లందరూ ఆఫీసుకు చేరుకోక పోరు. తాసిల్దారుగారిని సంధించడాని కదే సజావైన పద్ధతి....

సుబ్బరామయ్య వెళ్ళేసరికి తాలూకాఫీసు ప్రాంగణం జనంతో కిటకిటలాడి పోతోంది. అప్పుడప్పుడే గుమస్తాలు కుర్చీలలోకి సర్దుకుంటున్నారు. వసారాలో తనకు తారసిల్లిన మొదటి బంట్రోతునే అడిగి చూచాడు సుబ్బరామయ్య—"బాబ్బాబూ! తాశీల్దారుగారిని కలుసుకోవడాని కెప్పుడు వీలవుతుందో తెలుసుకోవాలి. ఆయనతో కాస్త పనుండి వచ్చాను" అన్నాడు.

పల్లెటూరి వాలకాలతో వ్యవహరింపవలసి వచ్చేసరికి బంట్రోతులే గెజటెడ్ ఆఫీసర్లు. సుబ్బరామయ్య వైపొకసారి ఎగా దిగా చూశాడు జవాను—"ఆ కాడికి నువ్వొక్కడివే పనులున్నవాడివి. ఇక్కడ తాసీల్దారు గారికిగానీ, నాకు గానీ పనులు లేవనుకుంటున్నా వేమిటి?"

"అబ్బే, నే నామాట అనలేదే!" బిక్కమొగం పెట్టాడు సుబ్బరామయ్య.

"ఐతే, నా మామూలు నా కిలా పడేయ్...."

మారుమాట లేకుండా ముడుపు చెల్లించుకున్నాడు సుబ్బరామయ్య.

వివరాలు వెల్లడింపబడ్డాయి—

తాసిల్దారుగారు ఊరిలో లేరు. క్యాంపుకు వెళ్ళారు. సాయంకాలానికి తిరిగి రాగలరు. బడలికతో వుంటారు గనుక అప్పటికప్పుడు ఆయనను సందర్శిస్తే పని సానుకూలం గాకపోవచ్చు. రాత్రి భోజనానంతరం ఆయన కెవరితోనైనా కాసేపు బాతాఖానీ వేయాలని వుంటుంది.

భోజనం చేసి వచ్చి నింపాదిగా తాంబూలం వేవిస్తూ ఆయన వరాండాలో కూర్చుంటారు. ఆయనను కలుసుకోవడానికదే అనువైన సమయం.

సుబ్బరామయ్య మళ్ళీ రోడ్డుపై కెక్కాడు. కనిపించిన హోటల్లోకి వెళ్ళి నాలుగు మెతుకులు నోట్లో వేసుకుని తిన్న శాస్త్రం ముగించాడు. ప్రొద్దు పోయేటంతవరకూ పుర వీధుల్ని సర్వేచేశాడు. గళ్ళతో నిండిన నీలి వసనాలను వ్రేలాడదీసినట్లుగా, చిరుచీకట్లు ముసురుకోసాగాయి. సుబ్బరామయ్య కాళ్ళు అతడి నొకచోట నిలువనీయడం లేదు. అవి అప్రయత్నంగా అతణ్ణి తాసిల్దారుగారు నివసిస్తున్న వీధిలోకే తీసుకుని వెళ్ళాయి. హఠాత్తుగా ఒకచోట నిల్చుని ముందు వెనుకలు చూసుకునేసరికి అతడు తాసిల్దారుగారి యింటి ఎదుటనే వున్నాడు.

సూదితో పొడిచినట్లుగా సుబ్బరామయ్య కప్పుడో విషయం జ్ఞప్తికి వచ్చింది. ఉదయం కనిపించిన ఆ కుర్రవాడు. ఆ తర్క విద్యా కుశలుడు, ఆ బాల మేధావి మళ్ళీ వరాండాలో కనిపిస్తే అతనితో మాట్లాడడం తన చేతగాదు. భగవంతుడి అనుగ్రహంవల్ల అతగా డక్కడ లేకుంటే చాలు. అదే పదివేలు!

తచ్చాడుతూ, తారుతూ, వీధి గుమ్మంలోకి వెళ్ళి లోపలికి తొంగి చూచాడు సుబ్బరామయ్య.

"ఎవరండీ? ఏం కావాలి?"

సౌజన్యం పుట్టిపడుతున్న కంఠస్వరం. గగనంనుండి భూపతనమై పోతున్నవాడికి అంతర్మధ్యంలో ఒక పూల సెజ్జ దొరికినట్టున్న పలకరింపు. ఆ మాటలు నిజంగానే తనకు వినిపించినట్లుగా తానొక భ్రమాప్రమాదానికి లోనయ్యాడా!

సుబ్బరామయ్య నలా పలకరించిన వ్యక్తికి పాతికేళ్ళుంటాయి. ఆ యువకుడు వాలుకుర్చీలో కూర్చుని వార్తాపత్రిక చదువుకుంటున్నాడు....

"నిలబడిపోయారెందుకు? అదిగో, బెంచిపైన కూచోండి...."

"అయ్యగా రున్నారా బాబూ!"

"ఏవో కాగితాలు చూచుకుంటున్నారు, ఆ పని కాగానే కలుసుకుందురు గానీ, అలా కూచోండి..."

పది నిమిషాల్లో అతడు పత్రిక చూడడం పూర్తి గావచ్చింది. కళ్ళజోడు సర్దుకుంటూ అతడు ప్రశ్నించాడు—

"ఆఫీసులో కలుసులేకపోయారా?"

"వెళ్ళాను. క్యాంపు వెళ్ళారని తెలిసింది. ఉదయం యిక్కడికే వచ్చాను. అప్పుడింట్లో లేరు..."

"ఏ వూరునుంచి వచ్చారు?"

"మాది కంకిమిట్ట, అబ్బాయి స్కూల్ ఫైనల్ ప్యాసయ్యాడు, ఏదో ఉద్యోగం కోసం అప్లికేషన్ పెట్టాడు. గెజటెడ్ ఆఫీసరుగారి సంతకం కావాల్సి వచ్చింది...."

"కంకిమిట్ట అన్నారు గదూ! మీ అబ్బాయి బహుశా తాళ్ళపూడి హైస్కూల్లో చదువుకుని వుంటాడు. మార్కులెలా వచ్చాయి?"

"నాలుగు వందలకు పదో పదిహేను తక్కువ."

"కాలేజికి పంపలేక పోయారా?"

"అబ్బో, ఏనుగుకు ఆహారం అందించగలమా బాబూ! పెద్దకొండలకు సన్నలు వేయదలచుకోలేదు. ఎవడి కెంత ప్రాప్తమో అంతే దక్కాలి మరి!"

"అది చాలా పాత సిద్ధాంతం! ఎవడికేది అవసరమో వాడి కది దక్కాలి. ఎవడికెంత అవసరమో వాడి కంత దక్కాలి. చదువుకోగలిగిన వాడికి అవకాశాలు లేవు. చదువుపైన బొత్తిగా ధ్యాసలేని వాడికి అవకాశాలు దండిగా వున్నాయి. ఎలా వుండంటారు! అజీర్ణ రోగికి విందు భోజనాలున్నూ ఆకలిగొన్నవాడికి ఉపవాసాలా?"

"ఇదిగో శంకరం! ఎవరితో మాట్లాడుతున్నావు?"

శంకరం లేచివెళ్ళి కిటికీలోనుంచి లోపలికి చూస్తూ "మీ కోసం ఎవరో వచ్చారండీ నాన్నగారు! సంతకం కావాలిట!" అన్నాడు.

"నా కిక్కడ బోలెడన్ని కాగితాలున్నాయి మరి."

"గంట ఎనిమిది దాటితే ఈ వూరి హోటళ్ళలో భోజనా లుంటాయ టండి నాన్నగారూ! ఉసూరుమంటూ పస్తుపడుకోవలసిందే!"

"అవునవును. ఆమాటా నిజమే! ఎవరతను? లోపలికి రమ్మను...."

ఎదుటనున్న కాగితాలను అవ్వలికి తోసి, తాసిల్దారుగారు బేటీ యివ్వ డానికి సిద్ధంగా కూర్చున్నారు. సుబ్బరామయ్య గూడా గదిలోపలికి వెళ్ళాడు. శంకరం గుమ్మంలోకి వచ్చి వీధి వైపు చూడసాగాడు.

కొన్ని నిమిషాలు నిశ్శబ్దంగా గడచిపోయాయి.

అలాంటి సందర్భాల్లో తాసిల్దారుగారు అడగవలసిన ప్రశ్నలు చాలా వున్నాయి. ఎవరు నువ్వు? ఏ వూరు? వి. యం. సర్టిఫికెట్టు ఎక్కడ? రివెన్యూ యిన్స్పెక్టరు రుజువు పరిచాడా?—అలాంటి ప్రశ్న లేవీ శంకరానికి వినిపించలేదు. నాన్నగారేం చేస్తున్నట్టు!

శంకరం మళ్ళీ కిటికి దగ్గరికి వెళ్ళాడు.

తాసిల్దారుగారు సుబ్బరామయ్యవైపు చూస్తున్నారు. సుబ్బరామయ్య తాసిల్దారుగారివైపు చూస్తున్నాడు. ఇద్దరి ముఖాలలోనూ తొలినాటి జ్ఞాపకాల కోసం గింజుకుంటున్న సూచనలు కానవస్తున్నాయి. ఆఖరుకు తాసిల్దారు గారే జయించారు.

"నువ్వటోయ్ సుబ్బరామయ్యా! ఎంతగా మారిపోయావ్. ఏం కథ! అన్నట్టు ఈ తాలూకాలోనేనా మీ వూరు?"

సుబ్బరామయ్య కుర్చీ స్వీకరించడాని కింకా జంకుతూనే వున్నాడు—

కథా నిలయం
278

"గుర్తురావడంలేదా నేను! నీవెనుక డస్కులో కూర్చునేవాణ్ణి. వెంకటేశ్వరరావుని! హిస్టరీ మేష్టరుగారిని గిరీశం అనేవాళ్ళుగదూ! ఆయనకు ప్రియశిష్యుడినైనందున నన్ను వెంకటేశం అంటుండేవాళ్ళు. అందుకు తగ్గట్టుగా కొన్ని దుడుకుపనులు గూడా చేస్తుండేవాడిని. ఒకటి రెండుసార్లు పిరాచల్లి నీ చొక్కాగూడా ఖరాబుచేసినట్టు జ్ఞాపకం...చూచావా శంకరం ....నాకు హైస్కూలు జీవితంనాటి స్నేహితులెవరూ లేరని చెబుతూండే వాడిని. సుబ్బరామయ్య స్వయంగా విచ్చేశాడు....ఎందరోయీ బిడ్డలు?"

"ఇద్దరు మగబిడ్డలు. ఇద్దరాడ బిడ్డలు...."

"బాగానేవుంది. పడవకు ఒడిదుడుకులు లేవన్నమాట! చాలాకాలానికి కలుసుకున్నాం. ఇప్పుడు వెళ్ళాలన్నా నీకు బస్సులు లేవు. ఈ రోజంతా నా కోసం వేచి వుండడంతోనే సరిపోయింది గనుక ఈ పూట నీ కిక్కడే భోజనం!....పీటలు వేయమంటావా శంకరం!"

సుబ్బరామయ్య యిరకాటంలో పడ్డాడు. హైస్కూల్లో చదువుకున్న రోజుల్లో యితణ్ణి 'ఒరేయ్' అని పిలిచేపాటి చనువు తనకుండేది. ఇప్పుడు ఏకవచనంతో సంబోధించడానికైనా మనసొప్పడంలేదు. ఇక్కడి నుంచి వీలైనంత త్వరగా బయటపడితే బాగుండును! కానీ. యితడు భోజనానికి వుండి పొమ్మంటున్నాడు? హోదాలో గొప్పవాడు. బాల్య స్నేహాన్ని పాటించి ఆతిధ్యం యివ్వదలచుకుంటున్నాడు. వద్దనడం ఏం బాగుంటుంది?

భోజనాలు కొనసాగుతుండగా తాసిల్దారుగారు తమ సంతానాన్ని మిత్రుడికి పరిచయం చేయసాగారు. "శంకరాన్ని చూచావుగా సుబ్బ రామయ్యా! వాడే పెద్దవాడు. బి కాం. ప్యాసై స్టేట్ బ్యాంకులో పనిచేస్తు న్నాడు. వీడి తరవాత యిద్దరాడపిల్లలు, పెద్దమ్మాయి పెళ్ళయింది. రెండో అమ్మాయి హాస్టల్లో వుంటూ కాలేజిలో చదువుకుంటోంది. అదిగో వాడే చిన్నబ్బాయి. చిట్టిబాబు!"

హాల్లోనుంచి వరండావైపు వెళుతున్న చిట్టిబాబు ద్వారం దగ్గర ఆగి సుబ్బరామయ్యవైపు కొరకొర చూడసాగాడు—

"ఆ అబ్బాయిగారిని యిదివరకే చూచాను. ఉదయం ఒకసారి యిక్కడికి వచ్చాడుగదూ! అప్పుడు కనిపించాడు."

"నేను వూళ్ళో వున్నదీ, లేనిదీ చెప్పలేదన్నమాట!"

"ఇన్, అవుట్ అంటూ అక్కడొక బోర్డుండగా ప్రత్యేకంగా నేను చెప్పడం దేనికి నాన్నా!"

"అదీ పాయింటే! కాదంటావా సుబ్బరామయ్యా!"

"వ్రేలెడంత వున్నాడో లేదో. తల బిరుసుతనం మాత్రం బోలెడు ...."పుస్తకం చేతబట్టుకుని మీద మెట్లెక్కుతున్న శంకరం తమ్ముడివైపు చురచుర చూచాడు. అన్నదమ్ములిద్దరూ ఒక్కటే సారిగా రంగం నుంచీ తప్పుకున్నారు.

"పసితనం గదండీ మరి...." సుబ్బరామయ్య సర్ది చెప్పచూచాడు.

"అబ్బే. అదికాదులేవోయ్ సుబ్బరామయ్యా!"

"ఏదికాదు?" సుబ్బరామయ్య తల పైకెత్తి సాభిప్రాయంగా తాసిల్దారుగారి వైపు చూడసాగాడు. ఎంతకూ వివరణ లభించకపోయేసరికి మళ్ళీ అతడే ఉపక్రమించాడు—

"ఈ చిట్టిబాబు ఆ శంకరానికి తమ్ముడుగావడమే విచిత్రం!"

తాసిల్దారుగారూ అటూ ఇటూ కలయజూసి మరెవ్వరూ వినడంలేదన్న నిర్ధారణకు వచ్చినట్టుగా "నీకో రహస్యం చెప్పనా సుబ్బరామయ్యా" అన్నాడు.

"అంత కంటేనా!"

"శంకరం పుట్టిననాటికి నేను గుమాస్తాని! ఓ చిన్న పెంకుటింట్లో నివసిస్తుండేవాణ్ణి. కూరానారా తెచ్చుకోవాలంటే స్వయంగా సంచీ చేత పట్టుకొని మార్కెట్టుకు వెళ్ళి వచ్చేవాడిని. ఒక్క మా ఆవిడ పైనతప్పా

ప్రపంచంలో మరెక్కడా నా అధికారం సాగేదికాదు. శంకరం ఓ గుమాస్తా కడుపున పుట్టాడు. పది పన్నెండేళ్ళ వరకూ యించుమించుగా అదే వాతావరణంలో పెరిగాడు.''

ఆశ్చర్యంతో వింటున్నాడు సుబ్బరామయ్య.

''చిట్టిబాబు సంగతలా కాదు. వీడు బుడిబుడి నడకలు నేర్చుకునే సరికి నేను తాసిల్దారునై పోయాను....''

''మజ్జిగ వేసుకున్నారా'' అంటూ హాల్లోకి వచ్చిన ఆ యింటి యిల్లాలు నోరు తెరచుకొని విగ్రహంలా కూర్చున్న సుబ్బరామయ్య వాలకాన్ని చూచి విస్తుపోయింది. ★